

6. Tuntisuunnitelmien tueksi – vitamiiniruiskeita oppitunneille

Tiedetään, että ihminen oppii toiminnan kautta. Pelkän pulpetissa istumisen ja suomen kielen ”pänttäyksen” lisäksi oppitunneilla on hyvä käyttää erilaisia opetusmenetelmiä, joissa oppilas on itse aktiivisessa roolissa toimijana. Tekeminen konkretisoi ja havainnollistaa opittavaa asiaa.

6.1 KILI – kieli ja liikunta

KILI eli *Kieli ja liikunta* -ohjelma on alun perin kehitetty HYKS:n puheterapeuttien, toimintaterapeuttien ja erityislastentarhanopettajien projektina 2000-luvun alussa kielihäiriöisiä lapsia silmällä pitäen. Suomi-kouluissa voi KILI-ohjelmaa käyttää tunteiden suunnittelun apuna, vaikkei ryhmässä olisikaan diagnosoituja kielihäiriöitä.

Oman kehon kautta koetut aistimukset ovat lapsen motorisen kehityksen lähtökohta. Kehotietoisuus syntyy vähitellen toiminnan kautta, kun aistimuksista välittyvä tieto jäsentyy aivoissa.

Liikunnan avulla voidaan näin tukea lapsen kehitystä, ja vaikuttaa minäkuvan ja itsetunnon vahvistumiseen sekä sosiaalisuuden lisääntymiseen. Liikunnalliset, pienetkin leikit tai jumppatuokiot toimivat oppimisessa välittävinä tekijöinä, jotka suoraan liittyvät osaltaan kognitiivisiin taitoihin – kuten sanavarastoon, käsitteisiin sekä auditiiviseen ja visuaaliseen muistiin.

Kieli kehittyy vuorovaikutuksessa ja muotoutuu osaksi kommunikaatiota. Kielen avulla lapsi haluaa, ajattelee ja osallistuu. Jos lapsen keinot ilmaista itseään sanallisesti (halutulla kielellä) ovat puutteelliset, voidaan hänen puhettaan tukea esimerkiksi kuvien avulla. Vain yksittäisiä sanoja käyttävä lapsi voi yltää hyvin suunnitellussa tilanteessa kertovaan ilmaisuun, mikäli hänellä on mahdollisuus liittää muutamaan sanaansa aiheeseen sopivia kuvia. Myös selostavan puheen harjoittelu sujuu luontevammin kuvien tai kuvasarjojen avulla. Kuvien avulla lasta autetaan jäsentämään toimintaansa, suunnittelemaan sitä etukäteen ja seuraamaan sen toteutumista. Kielivaikeuksia kokevan lapsen puheen ymmärtäminen on usein puutteellista. Kuvien ja toiminnan avulla sitä voidaan helpottaa. Vähitellen on ehkä mahdollista harjoitella pelkkää kuuntelemista: muistetaan yksityiskohtia ja arvioidaan niiden todenmukaisuutta.

Varsinaista puhemotoriikkaa ei Suomi-koulun tunneilla pystytä harjoittamaan (vaatii usein yksilöterapiaa), mutta lapset innostuvat ikätoveriensa suorituksista, ja siksi ryhmissä voi harjoitella vaikka ns. artikulaatioharjoituksia ja sanan maisteluja yhteen ääneen tai vuorotellen. Tämä koetaan usein hauskaksi leikiksi, jossa kukaan

ei ole toista parempi – jokainen tavallaan erilainen. Toinen leikinomainen harjoitus on ”rikkinäinen puhelin”. Siinä lapset ja opettaja asettuvat piiriin lattialle istumaan. Opettaja kuiskaa vieressään istuvalle oppilaalle uuden sanan, joka vuorostaan kuiskaa kuulemansa seuraavalle jne. Kun koko piiri on kuiskittu läpi, viimeinen sanoo sen sanan ääneen, joka hänelle on kuiskattu – tulos on usein jotain aivan muuta, kuin mitä opettaja on alun perin sanonut. Näin muodostuneen hassun sanan ja sen oikean sanan (jonka opettaja/lapset voi/voivat myös kuvin piirtää/osoittaa) ero huomataan ja ennen kaikkea se muistetaan vielä seuraavallakin koulukerralla!

Toimiminen on usein ensisijainen käyttäytymismalli oppilaalle, joka ei pysty tilanteissa riittävään sanalliseen kommunikaatioon. Kun ilmaisussa ja ymmärtämisessä on puutteita, myös tarkkaavuus herpaantuu. Toisten kuunteleminen ja keskusteluun osallistuminen on vaikeaa. Myös motorinen levottomuus tai korostunut hitaus heikentävät sosiaalista vuorovaikutusta. Jotkut lapset eivät jaksaa odottaa vuoroaan, toiset taas eivät ehdi toimia annetun ajan rajoissa. Onneksi Suomi-koulun ryhmät ovat yleensä pieniä, ja yhteistoiminnallisuuden harjoitteluun on aikaa – on muistettava kuitenkin välttää kilpailun muodostumista.

Lapsen kasvu on kokonaisvaltainen tapahtuma, jossa kognitiivinen, sosiaalinen, emotionaalinen ja motorinen oppiminen kehittyvät yhdessä. KILI sopii monenlaisille lapsille, jotka tarvitsevat kehityksessään erityistä tukea. Kielihäiriöisten lasten lisäksi toiminta sopii hyvin mm. tarkkaavaisuus- ja kontaktihäiriöisille sekä kehityksessään viivästyneille lapsille. Myös monikielisten lasten suomen kielen kehittymistä voidaan tukea KILI:n avulla.

KILI-tuokion pohjana on samana toistuva malli, joka rakentuu neljästä osiosta: 1) aloitus, 2) liikuntaosio, 3) kielellinen osio ja 4) lopetus. Tämä rakenne antaa toiminnalle selkeän ja turvallisen kehyksen, jonka sisällä lapsia kannustetaan ilmaisemaan itseään. Opettajan tulee olla herkkä lasten aloitteille. Mikäli ryhmässä on paljon ns. keskittymättömiä lapsia, kannattaa käyttää monta lyhytkestoista harjoitusta, joissa käytetään paljon huomiota sitovaa konkreettista materiaalia (kuvat, äänet, eleet, liikkeet, videot).

- ➔ **Vinkki 1:** Koulukerran aluksi käydään läpi tulevan koulukerran tehtävät, jotta oppilas tietää mitä tehdään ja missä järjestyksessä edetään. Myös kyseisen koulukerran alussa esitellään heti teemakuvat, joihin palataan askel kerrallaan tarkemmin.
- ➔ **Vinkki 2:** Ryhdytään tuumasta toimeen: piirretään, maistellaan sanoja, liikutaan – koko ajan toistaen helppoja teemasanoja.
- ➔ **Vinkki 3:** Istuudutaan alas jokainen omalle paikalleen, joko lattialle tai pöydän ääreen; Kielellisissä tehtävissä oppilas istuu omalla paikallaan – paikan rajaaminen, selkeiden kuvien käyttö sekä sanojen toistaminen tukevat oppilaan keskittymistä.
- ➔ **Vinkki 4:** Kerrataan vielä opitun leikin/kuvien/piirrosten avulla, mistä olikaan kyse.

Lisätietoa KILI-ohjelmasta: Isokoski, M., et al. 2004. *Early Learning* 2005. KILI - Kieli ja liikunta, ryhmäkuntoutusohjelma kielihäiriöisille lapsille.

6.1.1 Päivää, olen koivu!

Seuraavat luontoaiheiset leikit sopivat liikunnallisten KILI-tuntien toteutukseen erinomaisesti (ryhmän kokoon ja tasoon sopeuttaen). Mainitut leikit ovat kirjasta: Cornell, J. B., 1979. *Sharing Nature with Children*, kirjan on suomentanut Virpi Paija.

Oppiympäristö: metsä, luokkahuone (teemana: luonto, suomalainen metsä tms.)
Henkilömäärä: 6 tai enemmän. **Tarvikkeet:** Puiden lehtiä tai lehtiä esittävät kuvakortit

Opitaan tunnistamaan eri puulajien lehtiä.

Jaa jokaiselle oppilaalle jonkin puun lehti tai neulanen (syksyllä) tai niitä esittävä kuvakortti (jos pudonneita lehtiä/neulasia ei löydy riittävästi). Usealla oppilaalla voi olla saman puun lehti tai neulanen. Varmista, että kaikki tietävät, minkä lajin lehti/neulanen heillä on. Kerro heille, että he saavat uuden sukunimen kädessään olevan lehden mukaan.

Pyydä oppilaita kiertelemään toistensa seassa ja kättelemällä esittäytymään toisilleen uudella nimellään. Esittäytyessään he sanovat esimerkiksi ”Hei, minä olen Maija Mänty” Toinen vastaa samalla tavoin. Kun näin on tehty jonkin aikaa, niin leikkiä muutetaan hieman. Käteltyään leikkijät vaihtavat lehtiä/neulasia keskenään ja saavat siten joka kättelykerralla uuden sukunimen. He jatkavat kiertelyä ja esittäytyvät seuraavalla kerralla saamansa uuden lajin nimellä. Leikkiä jatketaan kunnes jokaisella leikkijällä on ollut kaikki leikissä mukana olevat lajit. Lopuksi voidaan tarkistaa, että lajien nimet ovat säilyneet oikeina – pyydä esim. kaikkia tammia kokoontumaan yhteen ja näyttämään lehtensä toisilleen. Oliko kaikilla oikea tammen lehti?

Lopuksi jokainen puuryhmä voi vielä miettiä mitä heille tulee omasta puulajistaan mieleen. Mihän sitä käytetään, liittyykö puuhun joitain uskomuksia jne. Ryhmä voi kertoa sitten muille omasta puustaan.

6.1.2 Tehdään puu!

Oppiympäristö: metsä

Henkilömäärä: noin 10–15 (sopeuta leikkiä oppilasmäärän ja tason mukaan)
Toiminnallisen leikin avulla opitaan puun eri osat ja niiden tehtävät.

Tässä tehtävässä oppilaista muodostetaan kuvitteellisen puun malli, jossa ovat lehtiä lukuun ottamatta mukana kaikki puun tärkeät osat. Puun osien määrää voi muunnella ryhmän tason ja oppilaiden määrän mukaan.

Pyydä oppilaistasi vapaaehtoisia kuhunkin rooliin, kerro heidän roolinsa ja tehtävänsä ja ohjaa heidät sopivaan asentoon. Voit muutella oppilasmääriä siten, että jokaiselle oppilaalle riittää tehtävä ja kaikkiin rooleihin riittää oppilaita.

Sydänpuu: kaksi pitkää oppilasta seisoo tukevasti selät vastakkain. Sydänpuu tukee puuta.

Pääjuuri: 2 oppilasta istuu kasvot ulospäin sydänpuun ympärillä. Pääjuuri ottaa vettä maasta ja pitää puun pystyssä myrskylläkin. Voi kasvaa jopa 15 m syvyyteen.

Versojuuret: ainakin 2 pitkätukkaista oppilasta makaa maassa pääjuurien lomassa pää ulospäin, hiukset ovat hiusjuuria. Hiusjuuret ottavat maasta tehokkaasti vettä. Harjoitellaan veden imemistä: hiusjuuret ja pääjuuri päästävät imemisääniä. Puusolukko (ksyleemi): 2 oppilasta sydänpuun ympärille katse sisään päin. Puusolukko kuljettaa vettä juurista puun muihin osiin. Harjoitellaan kuljetusta: kädet heilahtavat ylös ja huudetaan "huiiiii".

Nila/jälsi: 2 oppilasta katse ulospäin puusolukon ympärille. Jällessä tapahtuu puun paksuuskasvu ja nila kuljettaa ravintoaineita lehdistä puun muihin osiin. Harjoitellaan ruoan valmistusta: Kädet ylös (auringon valon ottamista), sitten huudetaan "hooooooooo" ja mennään kyykkyyyn kädet maata kohti.

Kuori: Loput oppilaat asettuvat muiden ympärille kädet koukussa, kasvot ulospäin. Kuori puolustaa puuta taudeilta, ilmansaasteilta ja tulelta. Leikin vetäjä voi yrittää tunkeutua läpi, kuori puolustautuu nostamalla kyynärpäät ylös. Lopuksi käydään läpi kaikkien osien tehtävät.

6.1.3 Puupuhe

Oppiympäristö: metsä, luokkahuone

Pyydä osallistujia etsimään itselleen mukava paikka, jossa voivat seistä esim. puun runkoon/seinään nojaten. Pyydä heitä sulkemaan silmänsä ja tekemään ohjeittesi mukaan, kuvitellen olevansa puu. Puupuhe ns. jumpataan läpi ja oppilas ymmärtää mitä puussa tapahtuu, kun se kasvaa metsässä.

PUUPUHE

"Puut ovat hyvin tärkeitä Maan elämälle. Ne tuottavat suuren osan maailman hapesta. Ne pidättävät maata paikallaan ja estävät eroosiota. Ne tuottavat ravintoa ja antavat suojaa lukemattomille eläimille. Ne lämmittävät lähiympäristöään talvella ja viilentävät sitä kesällä varjollaan. Puut kiehtovat meitä ajatuksillaan kauneudesta, jaloudesta, vahvuudesta, vakaudesta.

Kuvittele silmät suljettuna itsesi kävelemään metsään, jossa kasvaa suuria puita (*tauko*). Nyt tulet juuri metsän keskelle. Pysähdy, tunne, kuinka sinusta tulee yksi tämän metsän suurista puista.

Seiso tukevasti pienessä haara-asennossa ja tunne, kuinka pääjuuresi alkaa kasvaa alaspäin olkapäistäsi. Tunne, kuinka se menee yhä alemmaksi kylkiesi läpi, polviesi läpi, nilkkojesi läpi, kantapäättesi läpi syvälle allasi olevaan maaperään. Pääjuuresi kulkee mullan, hiekan ja soran läpi alaspäin, kaivautuen maahan usean metrin verran (*tauko*).

Nyt aloitat sivujuurten kasvattamisen kaikkiin ilmansuuntiin allasi, aivan maaperän pinnan alapuolella. Kasvata niitä vasemmalle, oikealle, eteesi, taaksesi. Levitä juuria useita metrejä rungostasi eteenpäin (*tauko*).

Heilu hieman eteen ja taakse. Tunne, kuinka tiukasti olet juurtunut maahan (*tauko*). Katsele mielessäsi vahvaa runkoasi ja näe, kuinka suuri ja korkea olet (*tauko*). Onko kaarnasi sileä vai karkea? Onko se tumma vai vaalea? Löytyykö sieltä hyönteisiä (*tauko*)?

Nyt seuraa runkoasi ylöspäin ja ylöspäin kunnes tulet suurimmille oksillesi. Seuraa yhtä ja katsele, kuinka se jakautuu yhä pienemmiksi haaroiksi, jotka kurottavat kohti taivaan sineä.

Millaiset lehdet sinulla on? Ovatko ne suuret ja liuskaiset, pienet ja pyöreät vai neulamaiset?

Ime energiaa auringon lämpimistä säteistä. Ota se lehtiisi ja tee ravintoa käyttäen auringonvaloa, ilmaa ja vettä jota olet nostanut juurillasi maasta. Lähetä lehdissä alemmas, koko matkan juuriisi asti. Varastoi se sinne. Kevät on kasvun, kesä ravinnon varastoinnin aikaa.

Tunne, kuinka kosteus nousee juurikarvoistasi juurten kautta runkoon, oksiin, lehtiin – ensin pieninä puroina, sitten suurempina virtoina, kunnes lopulta se haihtuu lehdiltä kosteuttaen ilmaa ympärillään ja koko ilmakehää...”

6.2 Kehon ja mielen yhteistoiminta **– ehdotuksia liikunnallisiin opetushetkiin**

Oppiminen tapahtuu itse tekemällä ja osallistumalla. Kun oppilas saa itse kokeilla, harjoitella ja tutustua opittavaan asiaan, hän saa välittömästi toiminnastaan palautteen; toimiiko joku asia käytännössä vai ei. Leikki ja liikunta ovat keskeisiä tekemällä oppimisen menetelmiä. Liikkumalla lapset saavat purkaa tekemisen tarvettaan ja oppivat samalla ryhmässä toimimista.

6.2.1 Vapaat liikkeet

- Lapset saavat liikkua koko harjoitustilassa täysin vapaasti yksinkertaisen ja selkeän musiikin säestyksellä. Heidän annetaan kuulostella ja tunnustella, miltä musiikki tuntuu ja tehdä mitä he haluavat (hidasta, rentouttavaa musiikkia, esim. Gluckin oopperasta Orfeus ja Eurydike: ”Tanssi autuaitten kentillä”).
- Lapset saavat liikkua vapaasti vaihtelevan, mieluiten reipastempoisen musiikin säestyksellä, ensin kukin itsekseen, sitten yhdessä. a) Kukin vuorollaan näyttää liikkeen, jota toiset matkivat b) Jokainen tekee omaa liikettään ja tarkkailee toisten liikkeitä. Opettajan antaman merkin jälkeen aletaan tehdä jonkun toisen liikettä.
- Musiikin säestyksellä tai ilman: Me lennämme. Mikä lentää? (Isot ja pienet linnut, lentokoneet, ampiaiset, ilmapallot, avaruuslentävät, perhoset, helikopterit, lentokalat, mielikuvitusolennot) Minkälaista ääntä te pidätte kun te lennätte?
- Me laukkaamme kuin villit hevoset, tanssimme kuin kömpelöt peikot, astelemme kuin jyviä nokkivat kanat, kiemurramme kuin madot, pompimme kuin pallot. Leijumme kuin keijut tai raahustamme eteenpäin pää painuksissa ja kädet velttoina roikkuen, lopen uupuneina, kunnes lopulta lysähdämme lattialle, hengitämme syvään ja lepäämme.
- Nyt liikumme kuin jokin oikein pikkuinen, ihan pikkuruinen. – Sitten olemme oikein suuria, oikein jättiläiskokoisia.
- Ilmennetään musiikkia vapain liikkein, mutta tällä kerta annetaan aihe: Ihmisiä kuussa, Ulos luontoon, Suru, Hulluus, Auringonpaisteinen päivä, Sadetanssi jne.
- Nyt me olemme piikikkäässä kaktustiheikössä. – Taikuuden avulla siirrymme suloiseen samettimaahan.

6.2.2 Yhdistämisharjoitukset

- Millaista tämä musiikki on? Onko se hyppäle – hop -musiikkia, ”kevyesti leijuvaa” vai ”raskaasti” astelevaa” musiikkia?
  - o Onko musiikki iloista tai surullista tai kiivasta tai hupsua tai...
  - o Kertooko se jotain?
- Millainen ero on, jos kävelee pienillä balettitosuilla tai painavilla, suurilla saappaille? Miten liikumme, jos meillä on painava kassi harteillamme? Kokeillaan, niin nähdään. Esimerkiksi: Olli ottaa jotain (mielikuvitusesine) kantaakseen, kantaa sitä ja vie sen Marjalle, joka yrittää päätellä, mitä se on, ja kantaa sitä sen mukaisesti.

6.2.3 Improvisointiharjoitukset

- Lapset saavat valmistautumatta paneutua tehtäviin, joiden sisältö liittyy heidän jokapäiväiseen elämäänsä, esimerkiksi vuoteen sijaaminen, astioiden peseminen, perunoiden kuoriminen, leivän voiteleminen, pikkusisaruksen auttaminen.
- o Eriytyt: Hyvin kieltä osaava selostaa pantomiimin vaiheet ääneen toisille.

6.2.4 Kosketus- ja rentoutusharjoitukset

Tarkoitus on saada lapset lähentymään toisiaan sekä opettaa heidät rentoutumaan täydellisesti.

- Ehdota, että lapset asettuvat kyykyssä kädet toistensa ympärillä tiiviiksi piiriksi, niin että he muodostavat pyöreän olennon. Kysykää, mikä olento se on. Pyöreä olento lähtee hyvin, hyvin hitaasti liikkumaan, olento nukahtaa, olento nousee ylös jne.

Kuvitellaan yhdessä opettajan kanssa.

- Kuvitellaan olevamme ilmapalloja, joita puhalletaan, puhalletaan ja puhalletaan, kunnes joku pistää neulalla – PUM. Ilmapallot puhkeavat, ja menevät ryttyisinä kasaan. Joku ryhmästä leikkii neulaa ja käy poksauttelemassa palloja.

- Kuvitellaan, että vaatteittemme sisään pannaan rautatankoja, ensin käsiin, sitten jalkoihin, päähän, vatsaan jne. Tangot vetäistään yhtäkkiä pois.

- Ollaan puunukkeja (jäykkiä varpaita ja sormenpäitä myöten), ja sen jälkeen räsynukkeja (letkuja kuin makaronit).

- Soitetaan kiivasta, rytmistä musiikkia, jonka mukaan sätkynuket tanssivat. Kun soitto taukoaa, jäädään täysin liikkumattomina paikoilleen. Lopuksi retkahdetaan ”rätteinä” lattiaan.

- Kuunnellaan rauhallista, hidasta musiikkia. Sovitaan, että se, joka on aivan hiljaa mukavassa uniasennossa, saa yllätyksen otsalleen. (nami, tarra tms.) Tämä harjoitus sopii hyvin vauhtileikkien jälkeen tai tunnin päättämiseen.

(Lähde: M. Kranz. suom. Kapari, M. 1973. *Luova leikki*.)

6.2.5 Puhe- ja ääniharjoitukset

- Harjoitellaan tahdissa pysymistä tai kuunnellaan rytmiä; Taputetaan käsiä tai poljetaan jaloilla, ensin hitaammin, sitten yhä nopeammin.

– Lauletaan jokin laulu, jonka kaikki osaavat ja taputetaan sen tahdissa. Jokainen vuorollaan saa keksiä jonkin uuden liikkeen lauluun.

– Mitä huudahdus voi merkitä? Mitä teille tulee siitä mieleen? Esimerkiksi: "OOOO, miten kaunista!", "Oooo, miten hirveää!", "Oooo, kiva. Tai "O-o, sepä ikävää!". Antakaa lasten keksiä kohtauksia oo/ooh -huudahdukselle.

– Puhu jäätävällä äänellä – silkinpehmeällä äänellä – korvia vihlovasti – mutisemalla – lohduttelevasti – piikikkäästi – itku kurkussa – hiljaa ja arasti – kerskaillen – äänellä, joka syntyy kun suu on täynnä hammaslääkärin laitteita.

– Esitä iloisia ääniä – surullisia – vihaisia – nuhaisia – komentelevia – itkuisia – kapinan ääniä – kylläisiä ja tyytyväisiä ääniä – nälän ääniä – hyväilyääniä – valitusta – motkotusta – ärtyneitä ääniä – riidan ääniä - kylmettyneitä ääniä – sotilaallisia ääniä – unisia ääniä...

– Miltä kuulostaa tuuli – tippuva vesipisara – hevosenkaviot – omenan syönti – kuuman kahvin juonti – vihellyskonsertti – käki – porakone – moottorivene...

6.2.6 Kuuletko eron?

Opettaja lausuu selkeästi sanoja, jotka eroavat toisistaan vain yhden kirjaimen verran. Oppilaat voivat toistaa sanan, näyttää alku-/ lisä-/ puuttuvan kirjaimen kirjaintaulusta, kirjoittaa sanan tai selittää kuulemansa eroavaisuuden. Keskustellaan esille tulevista sanoista ja käsitteistä, joka tuntuvat oudoilta. Oppilaat voivat myös itse keksiä tai muodostaa sanoja. Esimerkiksi:

harja - karja - marja - sarja,
tuuli - tuli,
muki - tuki,
maali - naali,
kissa - kisa- kissaa - kisa,
pelto - pelko - pellostaa - pelosta,
kaari - kari- kaarelle - karille,
lanka - sanko,
lanko - sanko,
kisa - visa jne.

6.3 Käytännön ehdotuksia eriyttämiseen, didaktisia vinkkejä

Opettaminen on, kuten moni muu toiminto, jotakin, jonka avulla saavutetaan taito selviytyä käytännön tilanteista. Näin on tärkeää, että myös kielen opettamisessa edetään rauhallisesti ja selkeästi, mutta mahdollisimman monipuolisten harjoitusten avulla.

Didaktiikka tarkoittaa opetuksen ja oppimisen kasvatustieteellistä tutkimusta, ja sen keskeisiä aihealueita ovat opetusmenetelmien ja -suunnitelmien tutkiminen.

Suomi-koulun opettajan olisi hyvä pitää mielessä, että hän osaltaan auttaa oppilasta tiedostamaan kielen merkityksen. Oppilaan tulisi ymmärtää, mitä kieli on. Tämä ns. kielellisen tietoisuuden herättäminen ja kielen tarkoituksen avaaminen on kielen opettajan suuria haasteita.

Seuraavaan on kirjattu joitakin yksinkertaisia tapoja opettaa suomen kielen sanastoa.

Sanastosta

Suomenkielisten sanojen hahmottaminen voi olla vaikeaa. Suomenkielen sanahahmot ovat omaperäisiä ja erilaisia kuin oppijoiden muissa kielissä. Perussanavaraston omaksumisen lisäksi voi sanavaraston laajenemista helpottaa esimerkiksi opettamalla sanojen johtamista.

Sanotaan, että sanasto on kielen hallitseva rakenne: Sanojen tarve on välttämätön, ilman sanoja emme pysty rakentamaan lauseitakaan. Alusta asti on muistettava kartuttaa sanavarastoa, vaikka kieliopillinen tuntemus olisikin etualalla.

Kun oppilaille valitaan käsiteltäviä tekstejä, kannattaa pitää mielessä, että oppilaan on ymmärrettävä tekstin sanoista noin 70–75 %. Näin hän saa yleiskuvan lukemastaan ja teksti säilyy mielenkiintoisena. Kaikkia tekstin sanoja ei tarvitse osata erikseen. Riittää, jos sanan merkityksen ymmärtää suunnilleen kontekstin ja ympäröivien sanojen avulla.

– Alussa vieraat sanat voi liittää konkreettisiin tilanteisiin: esineiden nimet (kuvat, taululle piirtäminen), verbit (näytteleminen) jne.

– Abstrakteja sanoja opeteltaessa havainnollistaminen on vaikeampaa:

o Opettaja huolehtii siitä, että samat sanat toistuvat erilaisissa konteksteissa

o Sanojen opettelemisessä ovat usein apuna synonyymit ja vastakohtat, ala- ja yläkäsitteet ja muut hierarkiat.

o Samaan aihepiiriin liittyvistä sanoista voidaan tehdä käsitekarttoja (esimerkiksi luetun tekstin pohjalta).

– On muistettava, että myös oppijan on nähtävä vaivaa sanojen opettelussa. Opettaja voi antaa kotona opeteltavaksi tietyn määrän sanoja säännöllisin väliajoin. Opettajan on myös hyvä tarkistaa, onko sanat opeteltu ja omaksuttu (ristikot, aukokotehtävät, sanakokeet, paritehtävät jne.)

– Opettaja voi etsiä oppijoille sopivantasoista ja kiinnostavaa tekstiä vapaa-aikana luettavaksi (koulun kirjaston kirjat, suomalaiset nettisivustot, lehdet).

– Aluksi kannattaa opettaa kansainvälisiä sanoja. Sana jää helpommin oppilaan mieleen ja muistuu kysyttäessä nopeammin. Näin syntyy onnistumisen tunne ja oppilas motivoituu. Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi: auto, läppäri, peruukki, teatteri, appelsiini jne.

– Sanat tulee opettaa kontekstissaan, esimerkiksi: Kuusi on kaunis havupuu, joka kasvaa metsässä. Kissa oli kiivennyt kuuseen. Erkki kilpaili numerolla kuusi koulun hiihtokisoissa. Maija tuli kuudenneksi koulun viestissä. Sain kuusi lahjaa.

Lähde: Leena Nissilä. *S2-opetuksen didaktiikkaa*, artikkeli kirjasta *Suolla suomea, Perustietoa maahanmuuttajien suomen kielen opettajille*. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLVII. Helsinki 2003.

Lisätietoja: Kommentoitu luettelo mahanmuuttajataustaisten opetuksen ja koulutuksen materiaaleista, toimittaneet Päivi Jokinen, Leena Nissilä, Pirjo Immonen-Oikkonen, Opetushallitus 2008.

Seuraavat vinkit sopivat paitsi kielitietoisuuden lisäämiseen myös eriyttämishetkiin luokassa:

➔ **Vinkki 1:** Tarinasta tarinaan

– Sujuvasti lukeva voi tunnin alussa lukea ääneen koko ryhmälle esimerkiksi lorun, runon tai lyhyen tarinan.

– Joku toinen oppilas tai kaikki oppilaat vuorollaan kertovat tarinan sisällön omin sanoin uudestaan, esimerkiksi niin, että yksi aloittaa alusta, toinen jatkaa ja kolmas kertoo lopun. Mikäli oppilaiden suomen kielen taso on heikko, tarinasta voidaan tehdä myös sanalista. Jokainen kertoo ääneen muutaman sanan, joka tarinasta jäi mieleen. Sanat kootaan esimerkiksi taululla yhteen, ja sitten ryhmän voimin muistellaan, miten tarina kokonaisuudessaan kehittyi. Opetuksessa voidaan käyttää myös pantomiimia. Osa oppilaista näyttelee luokan toiselle osalle kuulemansa. Pantomiimien yhteydessä kerätään ylös avainsanoja ääneen ja kerrataan tarinaa. Huomioitavaa on, että tehtävien pääpainon tulisi aina olla kielellisissä tehtävissä. Kielellisesti heikoimmat eivät todennäköisesti uskalla ryhtyä pantomiimiin, koska eivät ole varmoja, ymmärsivätkö kuulemansa oikein. Toisaalta nämä samat oppilaat ovat myös heikompia arvuuttelemaan tarinan kulkua toisten esityksestä – sanavaraston rajallisuuden ja sen luoman arkuuden takia.

– Jokainen kirjoittaa jotain, kukin taitojensa mukaan. Voidaan kirjoittaa kokonaisia lauseita, yksittäisiä sanoja tai piirtää kuvia. Paremmin osaavat auttavat huonommin osaavia.

– Hyvin osaava voi etsiä tekstistä substantiivit, verbit, adjektiivit, partitiivit jne. Hän voi muuttaa preesensin imperfektiksi, muodostaa lauseenvastikkeita, kääntää kirjakieltä puhekielille. Mahdollisuudet ovat rajattomat.

– Eri sanaluokkien sanat kirjoitetaan listoiksi. Sen jälkeen muodostetaan lauseita, joihin otetaan ainakin yksi verbi, yksi substantiivi ja yksi adjektiivi. Joskus voi olla hauskaa ottaa sanat pussista, jolloin lauseista tulee yllätyksiä. Alkeistasolla olevat lukevat vain sanat, pitemmällä olevat taivuttavat sanat oikeaan muotoon. Kaikki voivat kirjoittaa lauseita muistiin.

➔ **Vinkki 2:** Miten voin hyödyntää sana- tai kuvakortteja?

Luokassa voi olla sanalaatikko, jonka avulla oppilaat voivat omatoimisesti tai pareittain harjoitella sanastoa. Laatikossa on kortteja, joiden toisella puolella on kuva, joka voi liittyä toimintaan tai esittää yksinkertaista esinettä (verbi, substantiivi). Sanakortit oppilaat voivat itse tehdä.

Oppilaat voivat kysellä sanoja itseltään tai toisilta. Jokainen ottaa muutaman kortin opeteltavakseen. Hetken kuluttua sanat kysytään kavereilta. Voidaan myös asettaa pöydälle 10 korttia, joita saa hetken katsella. Sitten niistä poistetaan yksi. Oppilaiden tehtävänä on muistaa, mikä sana puuttuu. Tätä voivat pienet lukutaidottomat oppilaat tehdä kuvakorttien tai esineiden avulla.

Sanakorteilla voidaan pelata muistipeliä kahden tai useamman oppilaan ryhmässä. Kuvakorttien osoittama toiminta tai esine pitää sanoa ääneen ja löytää kaksi yhteensopivaa korttia (ns. parit) pöydältä. Pareina voivat olla vaikka kalastamista esittävä kuva ja kalastusverkko, kala tai onki. Sanakortit voivat olla myös vastakohtakortteja.

Joissakin kouluissa on kuvakorttien sijaan käytössä sanakortit. Tämä tarkoittaa sitä, että suomenkielisen sanan lisäksi kortin toiselta puolelta löytyy samainen sana oppilaan vahvalla kielellä. Tällaisten korttien käytön tulisi olla tarkoin harkittua. Jos oppilas saa etsittävän sanan valmiina vahvemmallalla kielellään, hän tuskin jakaa ponnistella ja etsiä suomenkielisiä selityksiä. Sanojen etsimisen ja löytämisen ilo jää kokematta. Suomen kielen tunnilla tulisi pyrkiä tehostamaan oppilaan suomenkielistä ajattelua. Suomenkielinen ajatussilta katkeaa, jos oppilaille tarjoutuu mahdollisuus hypätä kesken kaiken toisenkieliselle rannalle.

Oppilaat voivat myös askarrella itselleen kotiin oman sanakortiston vaikka maitopurkista. Opettaja voi aika ajoin monistaa arkin sanoja, jotka leikataan korteiksi laatikkoon. Laatikossa on viisi lokeroa (värikäs vähän sanakortteja korkeampi pahvi). Kun sanan osaa, saa sen siirtää seuraavaan lokeroon. Jos ei osaa, siirtyy sana joko edelliseen lokeroon tai takaisin ensimmäiseen.

Eri sanaluokille voi olla oma laatikkonsa. Tästä on se etu, että oppilaita voi pyytää muodostamaan lauseita, joihin tulee sana jokaisesta lokeroista/laatikosta.

Lauseet tulee kirjoittaa vihkoon. Pidemmällä olevat kirjoittavat monimutkaisempia lauseita, aloittelijoilta hyväksytään lyhyempi lause (2–3 sanaa).

Myös sanastovihkoja, joihin oppilaat kirjaavat uusia sanoja, voi käyttää. Vihkoon voidaan kirjoittaa myös kotiläksyksi annetut ”päivän sanat”, joista oppilas itse tekee kortit kortistoonsa. Joka päivälle muutama sana opeteltavaksi voisi olla realistinen kotitehtävä niillekin, joilla ei ole paljoa aikaa, vaikka vain se yksi päivän sana!

→ **Vinkki 3:** Lauseista kysymyksiä

Sillä aikaa kun opettaja neuvoo toisia, voivat pidemmällä olevat muodostaa kysymyslauseita annetuista lauseista. Lauseiden tulee olla tunnilla jo esillä olleita, esimerkiksi tarinan tai tunnin teeman mukaan muodostettuja lauseita.

Esimerkiksi:

”Kesäisin, kun on kaunis ilma, iloiset ihmiset istuvat isoissa katukahviloissa rupatellen ja juoden kylmiä juomia.”

Kysymykset:

Milloin ihmiset istuvat? Millainen on ilma? Mitä iloiset ihmiset tekevät..? Missä iloiset ihmiset istuvat? Mitä ihmiset juovat?

Lauseita, joista kysymyksiä tehdään, voivat oppilaat keksiä sillä aikaa, kun toisille opetetaan jotain muuta.

→ **Vinkki 4:** Pelataan ja leikitään

Kun yhtä ryhmää opetetaan, voi toinen ryhmä pelata sopivaa peliä suomen kielellä. Huomioitavaa on, että pelin pelaaminen ei aiheuta liikaa hälinää luokkaan ja häiritse näin toista, opetettavaa, ryhmää.

→ **Vinkki 5:** Arpanopasta on moneksi

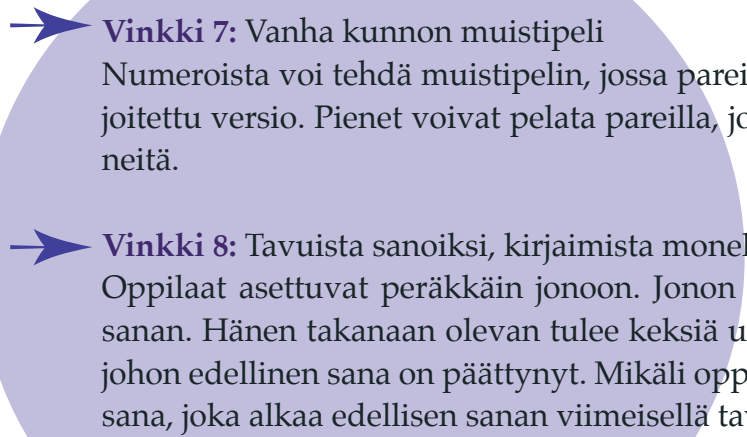
Numeroita voi harjoitella arpanopan avulla. Oppilaat heittävät arpakuutioita ja sanovat silmäluvun ääneen. Voidaan heittää myös useampaa kuutiota, ja silmälukujen yhteisluvulla voidaan sitten tehdä erotuksia ja summia.

Arpanoppia voidaan myös heitellä, kun opetellaan verbejä. Sovitaan yhteisesti yksi verbin perusmuoto, esimerkiksi verbi uida. Jokainen heittää noppaa vuorollaan, ja taivuttaa kyseisen verbin siinä persoonassa, jonka nopan silmäluvu osoittaa. Esimerkiksi, jos nopan silmäluvu on kolme, oppilas sanoo: (hän) ui jne. Arpanoppia on saatavilla myös isommilla luvuilla tai väreillä varustettuna.

Tavanomaista noppapeliä voi pelata niin, että heitetään kahta noppaa ja vähennetään suuremmasta luvusta pienempi. Joillekin ruuduille voi asettaa pienen palkinnon. Jos tulee samaan ruutuun, missä joku jo on, joutuu ensin tullut siirtymään edelliseen ruutuun. Oppilaat voivat keksiä ennen peliä mieluisensa säännöt.

→ **Vinkki 6:** Bingoten voittoon

Tehkää oppilaiden kanssa bingo-peli. Numerot voi kirjoittaa pahvinpaloille. Oppilaat tekevät ennen pelin alkua itselleen bingo-kortin, johon ovat kirjoittaneet vaikka 25 numeroa mieleiseensä järjestykseen. Joka ensin saa bingo-suoran, saa palkinnoksi olla seuraavalla kierroksella numeroiden nostaja. Voidaan pelata myös bingoa, jossa lukujen sijaan ruudukkoon on kirjattu tunnin temasanoja tai verbejä. Sanabingo on erinomainen sanaston oppimiskeino. Opettajalla kannattaa olla varastossa useita variaatioita.

-
- **Vinkki 7:** Vanha kunnon muistipeli
Numeroista voi tehdä muistipelin, jossa pareina ovat numero ja sen kirjaimin kirjoitettu versio. Pienet voivat pelata pareilla, joina ovat numero ja sama määrä esineitä.
  - **Vinkki 8:** Tavuista sanoiksi, kirjaimista moneksi
Oppilaat asettuvat peräkkäin jonoon. Jonon ensimmäinen sanoo minkä tahansa sanan. Hänen takanaan olevan tulee keksiä uusi sana, joka alkaa sillä kirjaimella, johon edellinen sana on päättynyt. Mikäli oppilas on edistynyt, hänen tulee keksiä sana, joka alkaa edellisen sanan viimeisellä tavulla.